

Tatiana Iwanow

Helena Giebień

Kryzys edukacji na Białorusi a rola Wolnego Uniwersytetu Białoruskiego w budowaniu przyszłości demokratycznej

Abstrakt

Niniejszy artykuł bada kryzys edukacji wyższej na Białorusi w kontekście autorytarnych represji oraz rolę Wolnego Uniwersytetu Białoruskiego (WUB) jako instytucji akademickiej działającej na wygnaniu. Opierając się na analizie jakościowej, obejmującej wywiady strukturyzowane oraz analizę dyskursu materiałów instytucjonalnych, artykuł eksploruje, w jaki sposób WUB kształtuje swoją misję i strategię wobec białoruskiej społeczności akademickiej w obliczu represji politycznych i przymusowej migracji. Wyniki badań wskazują, że choć WUB stanowi kluczowy element oporu wobec erozji wolności akademickiej, jego działalność jest jednocześnie ograniczana przez konieczność balansowania między zachowaniem tożsamości akademickiej a adaptacją do nowego środowiska instytucjonalnego. Analiza ukazuje, że WUB pełni funkcję przestrzeni nadziei i akademickiej kontynuacji, ale jednocześnie jego przyszłość wymaga dalszej refleksji nad mechanizmami instytucjonalnego przetrwania i rozwoju w warunkach kryzysu politycznego. Badanie wskazuje również na potrzebę dalszej eksploracji strategii długoterminowej integracji WUB z międzynarodowym krajobrazem edukacyjnym oraz jego roli w procesach demokratyzacyjnych na Białorusi.

Słowa kluczowe: Białoruś, kryzys edukacji, Wolny Uniwersytet Białoruski, demokracja, autorytaryzm, edukacja obywatelska

Wstęp

Współczesna Białoruś charakteryzuje się dramatycznym pogorszeniem sytuacji w zakresie praw politycznych i swobód obywatelskich, co szczególnie uwidoczniło się po masowych protestach w latach 2020-2021. W odpowiedzi na fałszerstwa wyborcze reżimu, społeczeństwo białoruskie podjęło próbę demokratycznego sprzeciwu, która spotkała się z brutalnymi represjami. Według danych organizacji Freedom House, w 2025 r. Białoruś uzyskała jedynie 7 punktów na 100 możliwych w indeksie wolności, w tym 1/40 w kategorii praw politycznych oraz 6/60 w kategorii swobód obywatelskich¹. Wynik ten odzwierciedla autorytarne realia, w których wybory są pozbawione pluralizmu, wolność słowa i zgromadzeń jest tłumiona, a prawa jednostek są systematycznie łamane.

Reżim białoruski od 2020 r. wdraża systematyczną politykę represji wobec swoich obywateli. Według danych Centrum Praw Człowieka „Wiasna” do 2024 r. z powodów politycznych zatrzymano ponad 50 tys. osób, z czego 4044 zostało uznanych za więźniów politycznych. Obecnie liczba więźniów politycznych wynosi 1184 osób², jednak rzeczywista skala represji pozostaje trudna do oszacowania z powodu likwidacji niezależnych organizacji praw człowieka oraz zastraszania rodzin ofiar. Dodatkowo reżim systematycznie stosuje tortury oraz inne formy nieludzkiego i poniżającego traktowania – „Wiasna” udokumentowała ponad 1850 takich przypadków³.

Degradacja systemu prawnego, w tym niezależności adwokatury, jest kolejnym przejawem kryzysu praworządności na Białorusi. Adwokaci są wykorzystywani jako narzędzie propagandy reżimowej, co ilustrują wypowiedzi przewodniczącego Białoruskiego Republikańskiego Kolegium Adwokatów, który podkreślał „odpowiedzialność za głos” w nadchodzących wyborach prezydenckich (datę wyborów planowano na 20 VII 2025 r.).

Sytuacja w mediach jest równie dramatyczna – po VIII 2020 r. z powodu prześladowań Białoruś opuściło ponad 400 dziennikarzy, na emigrację wyjechało ok. 30 niezależnych redakcji, a represjom poddano ponad 500 pracowników mediów⁴.

¹ *Belarus in the world 2025*, Freedom House, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2025/uphill-battle-to-safeguard-rights> (10 I 2025).

² *Ситуация с правами человека в Беларуси. Июль 2025*, <https://spring96.org/ru/news/118420> (10 VIII 2025).

³ *Уголовное преследование с начала избирательной кампании 2020. Список от правозащитников «Вясны»*, <https://spring96.org/ru/news/99641> (10 I 2025).

⁴ *Dane za: „Более 400 журналистов, около 30 независимых изданий”... БАЖ создала проект „Без нас вы бы не знали”*, <https://spring96.org/ru/news/118516> (15 VIII 2025).

Wolność zgromadzeń oraz wyrażania opinii są tłumione zarówno poprzez bezpośrednie zatrzymania, jak i zaoczne wyroki skazujące, często z naruszeniem międzynarodowych standardów sprawiedliwego procesu.

Władze Białorusi wykorzystują ustawodawstwo dotyczące przeciwdziałania ekstremizmowi i terroryzmowi⁵ jako instrument politycznie motywowanych represji wobec obywateli korzystających z praw obywatelskich i politycznych. Tworzone i regularnie aktualizowane listy osób powiązanych z działalnością ekstremistyczną i terrorystyczną, a także wykazy zabronionych materiałów informacyjnych i organizacji uznanych za ekstremistyczne, stanowią podstawę do dalszych represji, prześladowań oraz ograniczania podstawowych praw. Represjom podlegają również organizacje społeczne, formacje nieformalne oraz indywidualni przedsiębiorcy. Według danych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Republiki Białoruś na dzień 22 IV 2025 r., łącznie 278 podmiotów⁶ zostało wpisanych na listę osób i organizacji powiązanych z działalnością ekstremistyczną, z czego 26 dodano w bieżącym roku. Pierwsza decyzja o uznaniu organizacji za formację ekstremistyczną została podjęta 21 IX 2021 r. Zgodnie z informacjami Centrum Praw Człowieka „Wiasna”, co najmniej 258 osób zostało skazanych w Białorusi za „tworzenie lub udział w formacji ekstremistycznej”, z czego 58 – zaocznie⁷.

Działania reżimu nie ograniczają się wyłącznie do tłumienia opozycji wewnętrznej. Władze białoruskie wspierają rosyjską agresję na Ukrainie, m.in. poprzez rozmieszczenie taktycznej broni jądrowej na terytorium Białorusi oraz ukrywanie deportacji ukraińskich dzieci. Wobec nasilających się represji wobec społeczeństwa obywatelskiego, studentów, nauczycieli i naukowców, szczególnie ważne staje się tworzenie przestrzeni wspierających niezależną myśl, wiedzę i dialog.

⁵ Zasady przeciwdziałania ekstremizmowi i terroryzmowi w Republice Białorusi regulowane są przez szereg aktów prawnych, należą do nich: ustawa z dnia 4 stycznia 2007 r. nr 203-Z „O przeciwdziałaniu ekstremizmowi” (w brzmieniu z 14 maja 2021 r.); ustawa z dnia 3 stycznia 2002 r. nr 77-Z „O walce z terroryzmem” (w brzmieniu z 18 maja 2022 r.); ustawa z dnia 14 maja 2021 r. nr 103-Z „O niedopuszczeniu rehabilitacji nazizmu”; rozporządzenie Rady Ministrów Republiki Białorusi z dnia 12 października 2021 r. nr 575 „O środkach przeciwdziałania ekstremizmowi i rehabilitacji nazizmu”; Kodeks Karny Republiki Białorusi, Kodeks Wykroczeń Administracyjnych Republiki Białorusi. Dane za: *О мерах противодействия экстремизму и терроризму. Соблюдение законодательства о массовых мероприятиях в Республике Беларусь*, <https://utysz.by/news/984-o-merakh-protivodejstviya-ekstremizmu-i-terrorizmu-soblyudenie-zakonodatelstva-o-massovykh-meropriyatiyakh-v-respublike-belarus> (10 I 2025), tłumaczenie własne. Więcej na ten temat: *Belarus: 'Anti-extremism' legislation used to further suppress civil society*, <https://www.article19.org/resources/belarus-anti-extremism-legislation-used-to-further-suppress-civil-society> (10 I 2025).

⁶ *О мерах противодействия экстремизму и реабилитации нацизма*, <https://mvd.gov.by/ru/news/8642> (16 I 2025).

⁷ *Ситуация с правами человека в Беларуси. Март 2025*, <https://spring96.org/ru/news/117734> (12 IV 2025).

Celem artykułu jest analiza wpływu represji politycznych na system edukacji na Białorusi po 2020 r. oraz roli Wolnego Uniwersytetu Białoruskiego (WUB)⁸ jako alternatywnej instytucji, umożliwiającej kontynuację kształcenia i rozwój społeczności na emigracji. W artykule została podjęta próba odpowiedzi na następujące pytania badawcze: Jakie zmiany zaszły w białoruskim systemie edukacji wyższej po 2020 r.? Jakie znaczenie ma działalność WUB w kontekście zachowania białoruskiej myśli akademickiej i tożsamości narodowej? Jaką rolę może odgrywać WUB w sprawie kształcenia kadr dla przyszłej demokratycznej Białorusi na tle innych inicjatyw białoruskiej emigracji w dziedzinie edukacji? Jakie wyzwania i perspektywy stoją przed WUB w dalszym funkcjonowaniu? Analiza została przeprowadzona w oparciu o podejście jakościowe, obejmujące wywiady strukturyzowane z przedstawicielami białoruskiej społeczności akademickiej oraz analizę dyskursu materiałów instytucjonalnych. Dzięki temu artykuł eksploduje, w jaki sposób WUB kształtuje swoją misję i strategię wobec białoruskiej społeczności akademickiej w obliczu represji politycznych i przymusowej migracji.

Sytuacja w edukacji na Białorusi po masowych protestach 2020/2021

System edukacyjny na Białorusi został przekształcony w narzędzie ideologicznej kontroli państwa. Jak zauważa badacz amerykański w dziedzinie edukacji ogólnej Michael Apple (2019), edukacja często służy jako środek legitymizowania władzy poprzez wbudowywanie określonych wartości i norm społecznych w programy nauczania⁹. W przypadku Białorusi widoczne jest to w eliminacji niezależnych treści akademickich oraz propagowaniu narracji lojalnych wobec reżimu. Ideologia państwowa jest implementowana w podręczniki i programy edukacyjne, co ogranicza możliwość krytycznego myślenia i pluralizmu ideowego.

⁸ Wolny Uniwersytet Białoruski to inicjatywa mająca na celu utworzenie uniwersytetu oferującego europejski poziom podyplomowego kształcenia online dla studentów z Białorusi – zarówno tych przebywających w kraju, jak i na emigracji. Inicjatywa uzyskała szerokie poparcie znanych przedstawicieli białoruskiego społeczeństwa obywatelskiego, polityków oraz osobistości kultury, w tym pierwszego przywódcy niepodległej Białorusi, prof. Stanisława Szuszkiewicza, laureatki Nagrody Nobla z 2015 r. Swietłany Aleksijewicz, laureata Pokojowej Nagrody Nobla z 2022 r. i więźnia politycznego Alesia Bielackiego, a także prezes Związku Polaków na Białorusi, byłej więźniarki politycznej Andżeliki Borys. W Warszawie zarejestrowano Fundację „Wolny Uniwersytet Białoruski”, która stała się podstawą prawną WUB. Kanclerzem WUB jest dr Aleksander Milinkiewicz, doradca Swietłany Cichanouskiej ds. integracji europejskiej Białorusi oraz laureat Nagrody Sacharowa Parlamentu Europejskiego Za Wolność Myśli z 2006 r. Więcej informacji na stronie internetowej WUB: *O nas*, <https://volny-uni.eu/pl/about-us-pl> (12 IV 2025).

⁹ M.W. Apple, *Ideology and Curriculum*, New York 2004.

Masowe protesty w latach 2020-2021, które były odpowiedzią społeczeństwa białoruskiego na fałszerstwa wyborcze reżimu, miały znaczący wpływ na sytuację w obszarze edukacji. Represje, które dotknęły szerokie kręgi społeczeństwa, nie ominęły środowiska akademickiego i szkolnego, prowadząc do poważnych zmian strukturalnych, organizacyjnych i politycznych w białoruskim systemie edukacyjnym. Reżim Łukaszenki konsekwentnie ogranicza wolność akademicką¹⁰, co wpisuje się w globalne tendencje wskazane przez Altbacha (2007). Jak podkreśla autor, ataki na autonomię uniwersytetów są częstym narzędziem autorytarnych reżimów, które dążą do eliminacji niezależnych ośrodków myśli krytycznej¹¹. W następstwie protestów reżim zintensyfikował działania represyjne wobec studentów, nauczycieli i naukowców. Wiele uczelni usunęło studentów ze studiów, przede wszystkim osoby aktywnie zaangażowane w protesty¹², a wykładowcy, którzy wyrażali sprzeciw wobec polityki państwowej, zostali zwolnieni lub zmuszeni do emigracji. Jednak, jak wskazują niezależne media, za wieloma zwolnieniami stały postępowania administracyjne i karne, co dodatkowo eskalowało zastraszanie środowiska akademickiego¹³. Represje te znacząco wpłynęły na kondycję systemu szkolnictwa wyższego, ograniczając wolność akademicką oraz dostęp do międzynarodowej współpracy naukowej.

Na białoruskich uczelniach wyższych wprowadzono funkcję „prorektorów ds. bezpieczeństwa”, których zadaniem stało się systematyczne nadzorowanie lojalności kadry akademickiej oraz studentów. Ich głównym celem była identyfikacja i eliminacja wszelkich przejawów oporu wobec reżimu oraz neutralizowanie potencjalnych zagrożeń politycznych. Równocześnie władze państwowe zainicjowały szeroko zakrojony proces standaryzacji treści edukacyjnych. Wprowadzono obowiązek stosowania jedynie autoryzowanych materiałów dydaktycznych,

¹⁰ Więcej na temat wolności akademickiej wykładowców uniwersytetów: O. Drobysh, *Academic freedom of a university teacher: issues of legal regulation and national educational practice*, „Беларусь і Свет” 2022, nr 2, s. 64-72.

¹¹ P.G. Altbach, *Academic Freedom in a Global Perspective: Lessons from the Past, Challenges for the Future*, Rotterdam 2007.

¹² Według danych opublikowanych na stronie Solidarności Studenckiej na początek 2024 r. w białoruskich więzieniach z powodów politycznych przebywało 71 studentów i uczniów, z czego 45 zostało uznanych za „ekstremistów”, 37 odbywało kary w koloniach karnych, a 9 zakwalifikowano jako „terrorystów”. *Students for students*, <https://www.students4student.com/articles> (8 XII 2024).

¹³ W latach 2020-2023 zwolniono ok. 500 pracowników Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego, co zostało oficjalnie uzasadnione „polityką kadrową w zakresie interesów państwowych i bezpieczeństwa”. Dane za: „Половины кафедры вот так, бах – и нет!” *Как репрессии уничтожают истфак БГУ*, <https://nashaniva.com/ru/344882> (1 II 2025); *Из вѣдущего ВУЗа Беларусі уволілі 500 работнікаў из-за пратэстаў*, <https://www.svoboda.org/a/iz-veduschego-vuza-belarusi-uvolili-500-rabotnikov-iz-za-protestov/3297>; *Из ВУЗа в Беларусі уволілі 500 работнікаў из-за пратэстаў*, <https://www.dw.com/ru/iz-vuza-v-belarusi-uvolili-500-sotrudnikov-za-podderzku-protestov/a-692652298616.html> (1 II 2025).

co objęło przede wszystkim jednolite nauczanie historii, podporządkowane oficjalnej narracji państwowej.

Działania te były częścią szerszej strategii podporządkowywania sektora edukacyjnego reżimowej ideologii. Zreformowano programy nauczania, szczególnie w zakresie historii i literatury, w celu wyeliminowania lub marginalizacji treści podkreślających europejskie korzenie Białorusi. Nowe treści, dostosowane do narracji rosyjskiej, wpisują się w ogólną politykę pamięci historycznej promowaną przez reżim. W efekcie białoruski system edukacji przekształcił się w narzędzie indoktrynacji, które podważa pluralizm myślenia i wolność akademicką.

Od 2022 r. białoruski rząd intensyfikuje również programy edukacji wojskowo-patriotycznej, realizowane pod nadzorem armii i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Są one skierowane do uczniów szkół podstawowych i średnich, a ich celem jest nie tylko propagowanie służby wojskowej i pracy w organach bezpieczeństwa, lecz także kształtowanie młodego pokolenia w duchu bezwzględności i posłuszeństwa wobec reżimu. Zmiany te odzwierciedlają wzorce stosowane w Rosji i mają na celu ujednoczenie światopoglądowe młodych Białorusinów, promowanie lojalności wobec państwa autorytarne oraz wzbudzanie niechęci wobec wartości demokratycznych i europejskich.

Te wieloaspektowe działania spowodowały, że instytucje edukacyjne, zamiast pełnić rolę ośrodków kształtowania krytycznego myślenia i rozwoju intelektualnego, stały się narzędziem wspierającym represje, ideologiczną kontrolę i tłumienie opozycyjnych postaw w białoruskim społeczeństwie.

W 2021 r. Global Public Policy Institute opublikował Raport *Free Universities: Putting the Academic Freedom Index Into Action*, Global Public Policy Institute¹⁴, w którym zaliczył Białoruś do grupy państw (obok z Egiptem, Gwineą, Sudanem i in.), w których wolność akademicka uległa największemu pogorszeniu. Procesy represyjne, kontrola ideologiczna i militaryzacja¹⁵ systemu edukacji ograniczają swobodę nauczania, pluralizm poglądów oraz dostęp do wiedzy niezależnej od reżimu. Studenci wyrażający sprzeciw polityczny ryzykują wydalenie z uczelni, a nauczyciele, którzy stosują nieaprobowane przez władze programy nauczania, narażeni są na zwolnienie z pracy.

Reżim Łukaszewki ograniczył działalność szkół prywatnych¹⁶ oraz zmniejszył liczbę placówek oferujących nauczanie w języku białoruskim postrzegane

¹⁴ Raport *Free Universities: Putting the Academic Freedom Index Into Action*, Global Public Policy Institute, III 2021, https://gppi.net/media/KinzelbachEtAl_2021_Free_Universities_AFI-2020_upd.pdf (10 I 2025).

¹⁵ Więcej na ten temat: K. Kłyński, P. Żochowski, *Edukacja w służbie reżimu. Ideologizacja i militaryzacja szkolnictwa na Białorusi*, Komentarze OSW, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-05-17/edukacja-w-sluzbie-rezimu-ideologizacja-i-militaryzacja> (10 I 2025).

¹⁶ Zgodnie z ustawą Republiki Białorusi z dnia 14 października 2022 r. nr 213-Z „O licencjonowaniu”, zasada licencjonowania dotyczy tych rodzajów działalności, które wymagają

przez władze jako ośrodki antypaństwowego oddziaływania. Wprowadzone zmiany w programach nauczania miały na celu kształtowanie postaw patriotycznych zgodnych z oficjalną linią polityczną, co dodatkowo podważyło pluralizm w edukacji.

Jednym z kluczowych problemów białoruskiego systemu edukacji pozostaje brak funkcjonującego samorządu studenckiego. Jak wynika z raportu *Stan Akademii Białoruskiej – 2023* opublikowanego przez Zrzeszenie Białoruskich Studentów (ZBS)¹⁷ studenci nie mają realnej możliwości wpływania na kształt systemu edukacji. Ograniczenie to nie tylko hamuje rozwój idei samorządności i demokratycznych wartości, ale również zmniejsza poczucie sprawczości wśród młodych ludzi, którzy powinni być kluczowymi interesariuszami sektora edukacyjnego.

Problem ten uległ dalszemu pogłębieniu w ostatnich latach. Dnia 4 VIII 2023 r. wszystkie kanały społecznościowe ZBS, a także ich strona internetowa i logo zostały uznane za materiały ekstremistyczne. Kilka tygodni później, 21 IX 2023 r., KGB oficjalnie uznało ZBS za ekstremistyczną organizację. To oznacza, że młodzież akademicka, która mogłaby być zaangażowana w działalność samorządową lub społeczną, została praktycznie wykluczona z życia publicznego pod groźbą represji. Dodatkowym narzędziem nacisku na studentów stały się tzw. „wyjazdowe sądy”, organizowane w murach uniwersytetów w obecności innych studentów i ich rodziców. Choć takie praktyki są zgodne z białoruskim prawem, pełnią funkcję narzędzia moralnego nacisku zarówno na oskarżonych, jak i na pozostałych studentów.

Kolejnym ciosem dla młodych Białorusinów była zmiana w 2023 r. prawa dotyczącego służby wojskowej¹⁸. Studenci uczący się za granicą utracili prawo do odroczenia poboru, co znacząco utrudniło kontynuację edukacji w europejskich uczelniach i zwiększyło ryzyko represji administracyjnych i karnych.

Problemy te prowadzą do wyraźnego spadku liczby studentów w białoruskich uczelniach. Według danych Narodowego Komitetu Statystycznego, w roku akademickim 2024/2025 w Białorusi studiowało 224,2 tys. osób, w tym 10,4 tys. magistrantów¹⁹. Dla porównania, w roku akademickim 2015/2016 liczba ta wynosiła

ochrony interesów państwowych i publicznych, życia, zdrowia, prawa i uzasadnionych interesów obywateli. Według tych przepisów wprowadzono obowiązek uzyskania licencji na działalność edukacyjną niezależnie od formy własności instytucji. Закон Республики Беларусь от 14 октября 2022 г. № 213-3 О лицензировании, <https://pravo.by/document/?guid=12551&rp0=H12200213> (8 XII 2024).

¹⁷ *Stan białoruskiej akademii – 2023*, <https://learn4belarus.online/helpfulmaterials/belarusian-academy> (8 XII 2024).

¹⁸ Закон Республики Беларусь от 11 мая 2023 г. № 268-3 Об изменении законов, <https://pravo.by/document/?guid=12551&rp0=H12300268> (20 I 2025).

¹⁹ Dane za: *Национальный Статистический Комитет Республики Беларусь*, https://www.belstat.gov.by/upload-belstat/upload-belstat-pdf/oficial_statistika/2024/infografika-obrazovanie-2024.pdf (20 IV 2025).

346,6 tys.²⁰. Oznacza to spadek o 122 tys. studentów w ciągu zaledwie dziewięciu lat. Jednocześnie obserwuje się rosnący trend migracji edukacyjnej. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego RP, to właśnie Polska pozostaje najpopularniejszym kierunkiem dla młodych Białorusinów szukających lepszych warunków edukacyjnych²¹. Białoruski system edukacji nie tylko zmagają się z odpływem młodych talentów, ale także z brakiem perspektyw dla absolwentów. Wprowadzony obowiązek odpracowywania przydziałów po zakończeniu studiów oraz ograniczenie możliwości samorealizacji w kraju dodatkowo zniechęcają młodzież do pozostawania w Białorusi²².

Ograniczanie swobody młodzieży akademickiej, likwidacja samorządności i represje wobec aktywnych społecznie studentów to nie tylko problem systemowy. To realne zagrożenie dla przyszłości Białorusi, które już teraz skutkuje utratą najbardziej utalentowanych jednostek na rzecz innych państw.

W odpowiedzi na represje i degradację systemu edukacji, szczególnego znaczenia nabrały niezależne inicjatywy edukacyjne. Organizowanie kursów online, promujących demokratyczne wartości, prawa człowieka i samoświadomość, umożliwi zachowanie i rozwój potencjału społecznego oraz kształcenie liderów zmian. Takie inicjatywy pozwalają również na integrację społeczności akademickiej w kraju i za granicą, co jest niezbędne dla przyszłych reform edukacyjnych na Białorusi.

Wolny Uniwersytet Białoruski: Centrum Wiedzy i Dialogu na Rzecz Demokratycznej Przyszłości

W kontekście białoruskiego systemu edukacji kluczową kwestią jest jego wpływ na tożsamość narodową i spójność społeczną. Badacz amerykański Stephen Heyneman (2000) zwraca uwagę, że systemy edukacyjne w Europie Środkowo-Wschodniej i Azji Centralnej odgrywają istotną rolę w kształtowaniu społecznej kohezji, ale także mogą być narzędziem kontroli politycznej²³. Represje wobec środowiska akademickiego na Białorusi oraz systematyczne ograniczanie wol-

²⁰ В Беларуси заметно упало количество детей в детских садах и студентов в университетах, <https://news.zerkalo.io/life/45244.html?c> (20 I 2025).

²¹ Dane za: *Ponad 105 tysięcy obcokrajowców studiuje w Polsce*, https://perspektywy.pl/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=8492:w-polsce-studiuje-juz-ponad-105-tysiecy-obcokrajowcow&catid=24&Itemid=119 (18 I 2025).

²² *Вузы подстраивают под нужды экономики. Белорусская система образования в марте 2025*, <https://isans.org/ru/education/education-monitoring/sistema-obrazovaniya-respubliki-belarus-v-marte-2025.html>, (24 IV 2025).

²³ S.P. Heyneman, *From the Party/State to Multiethnic Democracy: Education and Social Cohesion in Europe and Central Asia*, „Educational Evaluation and Policy Analysis” 2000, vol. 22, no. 2, s. 173-191.

ności akademickiej uwidaczniają konieczność stworzenia alternatywnych modeli edukacyjnych, które mogą wspierać demokratyczne wartości i integrować białoruskie społeczeństwo obywatelskie. WUB, działając na uchodźstwie, stara się przeciwdziałać tym mechanizmom poprzez zapewnienie alternatywnej przestrzeni edukacyjnej, wspierającej demokratyczne wartości i niezależne badania naukowe.

WUB jest odpowiedzią na represje w białoruskim systemie edukacyjnym, które dotknęły nie tylko instytucje, ale również jednostki – studentów, nauczycieli i naukowców. Celem WUB jest przygotowanie kadr reformatorskich, które będą zdolne do wdrażania demokratycznych zmian w oparciu o doświadczenia transformacji w krajach Europy Środkowo-Wschodniej.

W odróżnieniu od innych inicjatyw edukacyjnych białoruskiej emigracji (Europejski Uniwersytet Humanistyczny²⁴ i Białoruska Akademia²⁵) model edukacyjny WUB opiera się na elastyczności i innowacyjności, promuje demokratyczne wartości białoruskiego patriotyzmu. Większość zajęć prowadzona jest w języku białoruskim. Kursy prowadzone są w formie e-learningu oraz hybrydowych spotkań, co pozwala na dostęp do edukacji zarówno dla osób przebywających w Białorusi, jak i na emigracji. Głównym językiem wykładowym jest białoruski, ale w ofercie znajdują się również kursy w językach polskim, angielskim, francuskim i rosyjskim, co podkreśla międzynarodowy charakter WUB.

Jednym z kluczowych zadań WUB jest zachowanie istniejącego potencjału intelektualnego Białorusi, który w obliczu represji politycznych i migracji zmagają się z trudnościami w integracji z europejskim środowiskiem akademickim. W tym kontekście strategia uniwersytetu obejmuje:

- 1) Po pierwsze, zapewnienie dostępu do wysokiej jakości edukacji, opartej na standardach europejskich, zarówno dla studentów przebywających na Białorusi, jak i na emigracji. Wprowadzenie podyplomowego kształcenia online

²⁴ Założony w 1992 r. Europejski Uniwersytet Humanistyczny (dalej: EHU) przy udziale władz białoruskich i prorosyjskiej cerkwi prawosławnej nigdy nie miał charakteru białoruskiego. Miał jednak od początku charakter niezależny i promował wartości ogólnoeuropejskie. Po konflikcie z władzami w 2004 r. EHU przeprowadził się do Wilna. Prawie wszystkie wykłady odbywają się tu w języku rosyjskim. Wśród jego studentów do dziś sporo jest tych, którzy popierają reżym białoruski. Pewne pozytywne zmiany w stosunku do białoruskości nastąpiły w EHU dopiero po 2020 r.

²⁵ Inicjatywa Białoruska Akademia działa od 2021 r. Nie ma ona charakteru samodzielnego, lecz pełni funkcję komplementarnej jednostki pomocniczej wobec prywatnej uczelni – Wschodnioeuropejskiej Akademii Nauk Stosowanych (dalej: WANS) w Białymstoku. Jej działalność skoncentrowana jest głównie na pozyskiwaniu nowych studentów pochodzących z Białorusi dla WANS. Więcej informacji o statusie prawnym i międzynarodowym charakterze WANS oraz jej roli w przyjmowaniu studentów-obywateli spoza UE, w tym z Białorusi, zob. *Współpraca międzynarodowa*, https://elk.wans.edu.pl/uczelnia/wspolpraca-miedzynarodowa/?utm_source=chatgpt.com (15 VIII 2025).

umożliwia pokonanie barier geograficznych, a jednocześnie promuje nowoczesne metody nauczania, takie jak kursy synchroniczne, asynchroniczne i hybrydowe. Taki model sprzyja adaptacji studentów do globalnych trendów edukacyjnych i pozwala na zdobywanie kompetencji, które będą kluczowe w procesie przyszyłych reform.

- 2) Po drugie, w kontekście masowej emigracji i represji wobec naukowców oraz studentów, WUB odgrywa kluczową rolę w ochronie i wzmacnianiu białoruskiego kapitału intelektualnego. Przygotowanie przyszłych liderów wymaga nie tylko wsparcia merytorycznego, ale także adaptacji do kontekstu europejskiego oraz przygotowania na wyzwania reform politycznych, społecznych i ekonomicznych na Białorusi. Uniwersytet stawia na kształcenie liderów zdolnych do wdrażania transformacji w duchu demokratycznym.
- 3) Po trzecie, młodzież jest kluczowym elementem procesu przemian społecznych i edukacyjnych. WUB angażuje studentów w działania edukacyjne i społeczne, promując aktywne obywatelstwo oraz poczucie odpowiedzialności za przyszłość państwa. Dzięki temu tworzy przestrzeń dla rozwoju młodych liderów, którzy będą kształtować demokratyczne społeczeństwo na Białorusi.
- 4) Po czwarte, na Białorusi szczególnie narażone na represje są dziedziny, które odgrywają kluczową rolę w budowaniu tożsamości narodowej i demokratycznych struktur, takie jak historia, socjologia, politologia czy filologia. WUB nie tylko chroni te obszary przed zniszczeniem, ale także aktywnie je rozwija, wzmacniając europejską tożsamość Białorusi oraz przeciwdziałając rosyjskiej propagandzie.
- 5) Po piąte, znaczna część białoruskiego potencjału naukowego została zmuszona do emigracji i zмага się z trudnościami w integracji z europejskimi strukturami naukowymi. WUB działa na rzecz budowania mostów między białoruskim a europejskim środowiskiem akademickim, wspierając badaczy w ich pracy.
- 6) Po szóste, WUB integruje tematykę praw człowieka w swojej ofercie edukacyjnej, co przyczynia się do podniesienia świadomości kursantów na temat ich praw i obowiązków oraz promuje szacunek dla różnorodności. Polityka edukacyjna WUB jest ukierunkowana na zapewnienie równego dostępu do edukacji wysokiej jakości dla wszystkich grup społecznych.
- 7) Po siódme, współczesne technologie odgrywają kluczową rolę w edukacji, szczególnie w warunkach ograniczeń politycznych i geograficznych. WUB kładzie nacisk na rozwój umiejętności cyfrowych, które pozwalają na korzystanie z narzędzi online, przeciwdziałając wykluczeniu społecznemu oraz wspierając grupy niedostatecznie reprezentowane w systemie edukacyjnym.
- 8) Po ósme, w obliczu marginalizacji języka białoruskiego w systemie edukacyjnym, WUB stawia na jego aktywne wykorzystywanie jako podstawowego

języka wykładowego. W ten sposób przyczynia się do ochrony i promocji białoruskiej tożsamości narodowej oraz integracji kulturowej.

Studia w programach WUB są całkowicie bezpłatne dzięki wsparciu finansowemu ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego Rzeczypospolitej Polskiej, gdzie rolę koordynatora wykonawczego pełni Uniwersytet Wrocławski, oraz ze środków Komisji Europejskiej, z koordynacją realizowaną przez Fundację Solidarności Międzynarodowej. Taki model finansowania umożliwia szeroki dostęp do edukacji, szczególnie osobom, które w wyniku represji politycznych lub trudnej sytuacji ekonomicznej nie miałyby możliwości uczestnictwa w płatnych programach edukacyjnych.

WUB zmagą się z szeregiem wyzwań organizacyjnych, wśród których kluczowe to: stabilność finansowa, zapewnienie dostępu do kursów dla studentów przebywających w Białorusi oraz rozwój partnerstw z zagranicznymi uczelniami. Finansowanie działalności WUB opiera się głównie na działaniach projektowych (projekty roczne lub dwuletnie), jednak brak długoterminowych mechanizmów finansowania stanowi istotne zagrożenie dla stabilności instytucji. Dodatkowo, ograniczony dostęp do zasobów edukacyjnych dla studentów przebywających na terenie Białorusi stanowi wyzwanie w kontekście zapewnienia równego dostępu do edukacji. Kolejnym problemem jest konieczność adaptacji programów nauczania do dynamicznie zmieniających się realiów geopolitycznych, politycznych i społecznych, co wymaga elastyczności w doborze kadry dydaktycznej oraz metod nauczania. WUB stara się również zwiększać swoją widoczność i atrakcyjność dla potencjalnych studentów, co w warunkach ograniczonego dostępu do tradycyjnych kanałów promocyjnych (np. na terenie Białorusi) wymaga kreatywnych strategii komunikacyjnych i współpracy z mediami niezależnymi. Dodatkowym wyzwaniem jest integracja absolwentów WUB na międzynarodowym rynku pracy oraz w zagranicznych środowiskach akademickich – konieczne jest stworzenie mechanizmów wsparcia w postaci staży, programów mentoringowych oraz partnerstw z instytucjami naukowymi.

Charakterystyka uczestników kursów

WUB, funkcjonujący jako niezależna platforma edukacyjna, kieruje swoją ofertę do szerokiego grona odbiorców, zróżnicowanego pod względem wieku, miejsca zamieszkania, wykształcenia i zainteresowań. Analiza wyników badań przeprowadzonych wśród absolwentów kursów WUB w 2024 r. pozwala na głębsze zrozumienie charakterystyki grupy docelowej oraz ich oczekiwań edukacyjnych²⁶.

²⁶ Analiza profilu uczestników kursów WUB została przeprowadzona na podstawie badań ankietowych, w których wzięło udział 60 respondentów – zarówno studentów, jak i wykładowców

Większość uczestników kursów to osoby w wieku powyżej 40 lat, co wskazuje na istotny udział osób dojrzałych, które poszukują możliwości rozwoju zawodowego i osobistego. Grupa młodszych uczestników (30-40 lat) jest obecna, ale mniej liczebna, co może stanowić potencjalne wyzwanie dla przyszłych strategii rekrutacyjnych. Drugie miejsce pod względem liczebności zajmuje grupa wiekowa 18-30 lat i stanowi 10% wszystkich respondentów.

Z badań wynika zróżnicowanie płciowe wśród uczestników, jednak nie wskazano dominacji jednej grupy, co sugeruje, że oferta WUB jest uniwersalna i atrakcyjna dla obu płci.

Odbiorcy WUB to głównie osoby z wyższym wykształceniem (47%), co podkreśla profesjonalny charakter programów oferowanych przez tę instytucję. Blisko 1/3 uczestników mieszka na Białorusi, podczas gdy 2/3 to osoby przebywające na emigracji. Wynika to z sytuacji politycznej i ograniczonych możliwości rozwoju edukacyjnego w kraju. Respondenci podkreślili, że głównymi czynnikami motywującymi do udziału w kursach były chęć podniesienia kwalifikacji zawodowych, zdobycia nowych umiejętności oraz możliwość zaangażowania się w inicjatywę wspierającą rozwój społeczeństwa obywatelskiego na Białorusi.

Największym zainteresowaniem cieszyły się kursy związane z: politologią, historią, stosunkami międzynarodowymi (25% respondentów); polityką publiczną, edukacją obywatelską (20% respondentów); ekonomia (16% respondentów); socjologia (13% respondentów); prawo, zarządzanie i język białoruski (12% respondentów). Wskazuje to na silne zapotrzebowanie na wiedzę wspierającą rozwój społeczny i polityczny. Respondenci wskazali na potrzebę prowadzenia kursów w językach obcych (np. angielskim, polskim i in.) co podkreśla chęć integracji w społeczeństwo przyjmujące. Ponadto zaznaczyli chęć pobierania nauki w języku białoruskim, co podkreśla znaczenie wzmacniania tożsamości narodowej.

Wyniki badań wskazują na potrzebę dalszego rozwoju oferty edukacyjnej WUB, szczególnie zwrócono uwagę na następujące obszary:

- 1) Wzrost liczby uczestników w wieku 20-35 lat powinien być jednym z priorytetów strategii rekrutacyjnych i medialnych.
- 2) Promowanie języka ojczystego jako medium edukacyjnego ma kluczowe znaczenie dla zachowania kultury i tożsamości narodowej w kontekście represji politycznych i dominacji języka rosyjskiego.
- 3) Oferowanie bardziej zaawansowanych i praktycznych kursów online może przyciągnąć nowych uczestników i ułatwić dostęp do edukacji, szczególnie dla osób przebywających w trudnych warunkach politycznych.

związanych z instytucją. Badanie zostało przeprowadzone w formie anonimowej ankiety internetowej w okresie I-VI 2024 r. Oprócz ankiet, uzupełniające wywiady pogłębione zostały przeprowadzone z 15 uczestnikami kursów, co pozwoliło uzyskać szerszą perspektywę na ich doświadczenia i motywacje. Dane za: archiwum WUB.

- 4) Ważne jest wprowadzenie programów skierowanych także do osób starszych oraz z niepełnosprawnościami, które są wykluczone z systemu edukacji na Białorusi.

Szanse i zagrożenia dla Wolnego Uniwersytetu Białoruskiego

Szanse. W warunkach silnej kontroli ideologicznej reżimu białoruskiego, WUB oferuje alternatywę opartą na wartościach demokratycznych. Edukacja bez nacisków politycznych i manipulacji historycznych jest szczególnie atrakcyjna dla studentów i profesjonalistów, którzy poszukują niezależnych źródeł wiedzy oraz przestrzeni do rozwoju.

Dzięki współpracy z uczelniami i instytucjami z Unii Europejskiej, WUB ma możliwość czerpania z najlepszych praktyk edukacyjnych, technologicznych i organizacyjnych²⁷. Takie partnerstwa podnoszą prestiż WUB, umożliwiają studentom uzyskanie europejskich certyfikatów i dyplomów oraz promują integrację białoruskiego środowiska akademickiego z europejskim. WUB wykorzystuje zaawansowane technologie cyfrowe oraz światłowodową infrastrukturę Białorusi, co umożliwia dostęp do edukacji zdalnej na wysokim poziomie. Rosnąca popularność edukacji online, zwłaszcza wśród osób na emigracji i tych w trudnej sytuacji ekonomicznej, sprzyja rozwojowi tej formy nauczania.

Programy WUB kształcą przyszłych liderów zdolnych do zarządzania demokratycznym państwem oraz promowania wartości demokratycznych²⁸. Taka strategia wspiera nie tylko transformację edukacyjną, ale także szeroko pojętą reformę społeczną i polityczną.

Zagrożenia. WUB funkcjonuje w kontekście systematycznych represji wobec niezależnych instytucji edukacyjnych i akademików w Białorusi. Jak wskazuje

²⁷ W ramach programów WUB kształcenie ukończyło ponad 900 absolwentów zarówno na terenie Białorusi, jak i za granicą. W proces edukacyjny zaangażowanych było ponad 70 nauczycieli akademickich oraz 17 ekspertów reprezentujących Białoruś i 9 innych państw: Polskę, USA, Francję, Niemcy, Szwecję, Gruzję, Litwę, Łotwę i Brazylię. Więcej na stronie WUB, <https://volny-uni.eu/pl> (16 I 2025).

²⁸ Oferta edukacyjna WUB obejmuje 60 kursów, które odpowiadają na potrzeby zarówno osób pragnących rozwijać swoje kompetencje zawodowe, jak i tych, które chcą zgłębiać zagadnienia związane z tożsamością narodową, historią czy procesami integracyjnymi. Wśród kluczowych kursów znajdują się: „Administracja Publiczna” (Mini MPA), „Zarządzanie małą firmą” (Global Mini MBA), „Samorządność. Samorzady regionalne”, „Historia Białorusi w kontekście europejskim”, „Białoruska tożsamość narodowa”, „Liderzy Przemian”, „Procesy integracyjne i instytucje UE”, „Ekonomia przemian”, „Socjologia polityczna” i inne. Więcej na stronie WUB, <https://volny-uni.eu/pl> (16 I 2025).

raport *Scholars at Risk (Free to Think 2022)*²⁹, sytuacja wolności akademickiej w tym kraju pogarsza się z roku na rok, a działania władz koncentrują się na eliminacji ośrodków niezależnej myśli i krytycznej analizy. W raporcie podkreślono, że od 2020 r. setki akademików straciły stanowiska z powodów politycznych, a kontrola nad treściami nauczania uległa znacznemu zaostrzeniu.

Władze Białorusi mogą podejmować działania mające na celu ograniczenie dostępu do programów WUB, takie jak uznanie Fundacji „Wolny Uniwersytet Białoruski” za organizację ekstremistyczną³⁰, blokowanie platform edukacyjnych, represjonowanie studentów uczestniczących w kursach czy zastraszanie kadry naukowej. To ryzyko wymaga wdrożenia zaawansowanych środków bezpieczeństwa, takich jak szyfrowanie danych i zapewnienie anonimowości beneficjentów.

Migracja i izolacja białoruskich naukowców oraz studentów mogą prowadzić do osłabienia więzi społecznych i braku spójnej wizji reform. Fragmentaryzacja ta stanowi wyzwanie dla tworzenia jednorodnej strategii edukacyjnej, która uwzględnia potrzeby różnych grup społecznych i zawodowych. Mimo wsparcia z UE, WUB musi konkurować o środki z innymi projektami edukacyjnymi i społecznymi. Ponadto, rozwój technologii edukacyjnych oraz zapewnienie odpowiedniej infrastruktury mogą wymagać dodatkowych inwestycji, co w dłuższej perspektywie może być obciążeniem finansowym.

Silne wpływy kulturowe krajów partnerskich mogą prowadzić do stopniowego osłabienia tożsamości białoruskiej wśród kursantów. Konieczne jest utrzymanie równowagi między integracją z europejskim środowiskiem akademickim a ochroną narodowej kultury i języka białoruskiego. Aby zapobiec ryzyku osłabienia białoruskiej tożsamości akademickiej, WUB prowadzi szereg działań mających na celu promocję kultury i języka białoruskiego, w tym wykłady z zakresu historii Białorusi oraz programy wsparcia dla białoruskich badaczy na emigracji. Dzięki tym inicjatywom, WUB nie tylko umożliwia dalsze kształcenie w bezpiecznych warunkach, ale także przyczynia się do zachowania narodowej i akademickiej tożsamości wśród Białorusinów na uchodźstwie.

Długotrwałe utrzymanie autorytarnego reżimu na Białorusi lub brak jednoznacznego wsparcia dla demokratycznych przemian ze strony społeczności międzynarodowej mogą osłabić motywację uczestników programu oraz wpłynąć na efektywność działań uczelni.

WUB działa w dynamicznie zmieniającym się środowisku, które stawia przed nim zarówno wyzwania, jak i otwiera nowe możliwości. Szanse związane z inte-

²⁹ *Free to Think 2022. Report of the Scholars at Risk*, Academic Freedom Monitoring Project, <https://www.scholarsatrisk.org/resources/free-to-think-2022> (16 I 2025).

³⁰ FWUB uznano za organizację ekstremistyczną postanowieniem KGB z dnia 15 I 2024 r. nr 4/2-94 „О признании группы граждан экстремистским формированием и запрете его деятельности”. Dane za: *О мерах противодействия экстремизму и реабилитации нацизма*, <https://mvd.gov.by/ru/news/8642> (16 I 2025).

gracją europejską, edukacją online i wsparciem międzynarodowym równoważą potencjalne zagrożenia wynikające z represji politycznych, ograniczeń infrastrukturalnych i fragmentaryzacji społeczności akademickiej. WUB powinien kontynuować swoje działania, inwestując w innowacyjne rozwiązania, wzmacniając bezpieczeństwo cyfrowe oraz budując solidne partnerstwa. Takie podejście pozwoli na realizację jego misji, a także na kształtowanie przyszłych liderów demokratycznej Białorusi.

Abstract

Tatiana Iwanow
Helena Giebień

Higher Education in Crisis: The Role of the Belarusian Free University in the Democratic Transformation of Belarus

This article examines the crisis of higher education in Belarus in the context of authoritarian repression and explores the role of the Free Belarusian University (Wolny Uniwersytet Białoruski, WUB) as an academic institution operating in exile. Based on a qualitative analysis, including structured interviews and discourse analysis of institutional materials, the article investigates how WUB shapes its mission and strategic approach toward the Belarusian academic community in the face of political repression and forced migration. The findings suggest that, although WUB represents a key element of resistance against the erosion of academic freedom, its operation is constrained by the need to balance the preservation of academic identity with adaptation to a new institutional environment. The analysis shows that WUB serves as a space of hope and academic continuity, while its future depends on further reflection on mechanisms of institutional survival and development under conditions of political crisis. The study also points to the need for continued exploration of long-term strategies for WUB's integration into the international educational landscape and its role in democratization processes in Belarus.

Keywords: Belarus, education crisis, Free Belarusian University, democracy, authoritarianism, civic education

References

- Altbach, P. G., *Academic Freedom in a Global Perspective: Lessons from the Past, Challenges for the Future*, Rotterdam 2007.
- Apple, M. W., *Ideology and Curriculum*, New York 2004.
- Belarus in the world 2025*, Freedom House, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2025/uphill-battle-to-safeguard-rights>.
- Belarus: 'Anti-extremism' legislation used to further suppress civil society*, <https://www.article19.org/resources/belarus-anti-extremism-legislation-used-to-further-suppress-civil-society>.
- „Bolee 400 žurnalistov, okolo 30 nezavisimyh izdanij”... BAŽ sozdala proekt „Bez nas vy by ne znali”, <https://spring96.org/ru/news/118516>.
- Drobysh, O., *Academic freedom of a university teacher: issues of legal regulation and national educational practice*, „Bielaruś i Sviet” 2022, no. 2, <https://kamu-nikat.org/belarus-i-svet-vesnik-belaruskay-akademii-1-2021>.
- Free to Think 2022. Report of the Scholars at Risk*, Academic Freedom Monitoring Project, <https://www.scholarsatrisk.org/resources/free-to-think-2022>.
- Heyneman, S. P., *From the Party/State to Multiethnic Democracy: Education and Social Cohesion in Europe and Central Asia*, „Educational Evaluation and Policy Analysis” 2000, vol. 22, no. 2.
- Iz vedušego VUZA Belarusi uvolili 500 rabotnikov iz-za protestov*, <https://www.svoboda.org/a/iz-veduschego-vuza-belarusi-uvolili-500-rabotnikov-iz-za-protestov/3297>.
- Iz vedušego VUZA Belarusi uvolili 500 rabotnikov iz-za protestov*, <https://www.dw.com/ru/iz-vuza-v-belarusi-uvolili-500-sotrudnikov-za-podderzku-protestov/a-692652298616.html>.
- Kłysiński, K. & Żochowski, P., *Edukacja w służbie reżimu. Ideologizacja i militaryzacja szkolnictwa na Białorusi*, Komentarze OSW, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-05-17/edukacja-w-sluzbie-rezimu-ideologizacja-i-militaryzacja>.
- Nacional'nyj Statističeskij Komitet Respubliki Belarus'*, https://www.belstat.gov.by/upload-belstat/upload-belstat/pdf/oficial_statistika/2024/infografika-obrazovanie-2024.pdf.
- O nas*, <https://volny-uni.eu/pl/about-us-pl>.
- O merah protivodejstviâ êkstremitizmu i terrorizmu. Soblyudenie zakonodatel'stva o massovyh meropriâtiâ*, <https://utzzs.by/news/984-o-merakh-protivodejstviya-ekstremitizmu-i-terrorizmu-soblyudenie-zakonodatelstva-o-massovykh-meropriyatyakh-v-respublike-belarus>.
- O merah protivodejstviâ êkstremitizmu i rehabilitacii nacizma*, <https://mvd.gov.by/ru/news/8642>.

- „Poloviny kafedry vot tak, bah – i net!” *Kak repressii uničožaût isfak BGU*, <https://nashaniva.com/ru/344882>.
- Ponad 105 tysięcy obcokrajowców studiuje w Polsce*, https://perspektywy.pl/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=8492:w-polsce-studiuje-juz-ponad-105-tysiacy-obcokrajowcow&catid=24&Itemid=119.
- Report Free Universities: Putting the Academic Freedom Index Into Action*, Global Public Policy Institute, III 2021, https://gppi.net/media/KinzelbachEtAl_2021_Free_Universities_AFi-2020_upd.pdf.
- Situaciã s pravami človeka v Belarusi. Mart 2025*, <https://spring96.org/ru/news/117734>.
- Situaciã s pravami človeka v Belarusi. Iùl' 2025*, <https://spring96.org/ru/news/118420>.
- Stan belaruskaj akadèmii – 2023*, <https://learn4belarus.online/helpfulmaterials/belarusian-academy>.
- Students for students*, <https://www.students4student.com/articles>.
- Ugolovnoe presledovanie s načala izbiratel'noj kampanii 2020. Spisok ot pravozašitnikov „Vàsny”*, <https://spring96.org/ru/news/99641>.
- V Belarusi zametno upalo količestvo detej v detskih sadah i studentov v Universitetah*, <https://news.zerkalo.io/life/45244.html?c>.
- Vol'ny Bielaruski Ŭniviersitet*, <https://volny-uni.eu/pl>.
- Współpraca międzynarodowa*, https://elk.wans.edu.pl/uczelnia/wspolpraca-miedzynarodowa/?utm_source=chatgpt.com.
- Vuzy podstraivaût pod nuždy èkonomiki. Belarusskaã sistema obrazovaniã v marte 2025*, <https://isans.org/ru/education/education-monitoring/sistema-obrazovaniya-respubliki-belarus-v-marte-2025.html>.
- Zakon Respubliki Belarus' 11 maã 2023 g. № 268-Z Ob izmenenii zakonov*, <https://pravo.by/document/?guid=12551&p0=H12300268>.
- Zakon Respubliki Belarus' 14 oktãbrã 2022 g. № 213-Z O licenzirovanii*, <https://pravo.by/document/?guid=12551&p0=H12200213>.

Tatiana Iwanow – dr politologii, specjalista w Instytucie Studiów Międzynarodowych i Bezpieczeństwa Uniwersytetu Wrocławskiego, koordynator projektu „Wolny Uniwersytet Białoruski” na UW. ORCID: 0000-0002-7522-4717

Helena Giebiń – dr politologii, pedagog, adiunkt w Zakładzie Badań Wschodnich w Instytucie Studiów Międzynarodowych i Bezpieczeństwa Uniwersytetu Wrocławskiego. ORCID: 0000-0003-3764-2114